

УДК 336.71

О.В. Кравченко

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В БАНКАХ: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, РЕГУЛЮВАННЯ

Розглянуто систему внутрішньобанківського фінансового моніторингу та праналізовано нормативно-правову базу, що її регулює.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, банківська система, законодавче регулювання.

Постановка проблеми. Забезпечення стабільної банківської системи здійснюється шляхом регулювання банківської діяльності та нагляду за нею. Для цього державою розроблюються і впроваджуються закони, що регламентують діяльність банків, а також положення, які регламентують межі поведінки банків і сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи. Держава, її органи влади, фінансова і банківська системи прагнуть протидіяти цим процесам, перекрити джерела накопичення доходів, одержаних злочинним шляхом, насамперед у сфері господарських відносин, запобігати відмиванню “брудних” грошей.

Проте стан і тенденції здійснення в Україні моніторингу сумнівних фінансових операцій, зокрема в банках, не сприяє посиленню боротьби з відмиванням злочинних доходів, актуалізує наукові та практичні проблеми, які повинні розв’язуватися на різних рівнях: законодавчому, організаційному, правоохоронному.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні в Україні питання, пов’язані з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом, набули великої актуальності і перебувають у центрі суспільної уваги. Проблемам здійснення фінансового моніторингу приділено багато досліджень, зокрема праці таких українських учених, як Андрущенко І., Бергер І., Коваленко В.Л., Андрійко О.Ф., Пойзнер О.Б. [1]; аналізу законодавства України у цій сфері присвячені роботи О. Дмитров, О. Київець, А. Клименко. Проте й досі

залишаються невирішеними певні проблемні моменти стосовно врегулювання діючої нормативної бази.

Мета. Дослідити сутність внутрішньої системи фінансового моніторингу в банках України та критично проаналізувати законодавче нормативне регулювання цього механізму.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Будь-які дії, спрямовані на подолання економічної кризи, необхідно обов'язково поєднувати із заходами по оздоровленню економіки. Виявлення та руйнування схем легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму, у тому числі переміщення з цією метою коштів територією України, стають основою спільної та цілеспрямованої роботи служби Державного фінансового моніторингу, Національного банку України та інших органів виконавчої влади.

Концепцією розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005-2010 роки передбачено:

- забезпечення прозорості фінансової системи;
- підвищення інвестиційної привабливості економіки України для іноземних інвесторів;
- покращення міжнародного іміджу України;
- подолання бар'єрів на шляху визнання України державою з ринковою економікою;
- декриміналізація і детінізація економічних відносин;
- розширення кореспондентських відносин українських банків з фінансовими установами держав — членів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);
- сприяння наповненню дохідної частини державного бюджету [5].

Відповідно до рекомендацій міжнародної групи FATF в Україні створено систему законодавства з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Основними нормативними актами в даній сфері є:

- Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.02 р. № 249-IV (ЗУ № 249-IV).
- Спільна Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» від 28.08.01 № 1124.
- Постанова Правління Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом» від 30.04.02 № 164.
- Постанова Правління НБУ від 14.05.03 №189 "Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу" (Положенням № 189).

Відповідно до Сорока рекомендацій заходи проти відмивання грошей повинні включати: внесення змін до законодавства; посилення ролі фінансової системи через використання правил ідентифікації клієнта і ведення обліку, підвищення відповідальності фінансових установ, інші заходи запобігання цих операцій; зміцнення міжнародної співпраці [9].

За даними Державного комітету фінансового моніторингу України (ДКФМУ) за результатами засідання Комітету експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL) було прийняте рішення залишити Україну у другій групі країн, в яких існують недоліки законодавчого поля [8].

ЗУ № 249-IV передбачені правові засади та організація системи запобіжної та протидіючої діяльності, в тому числі фінансового моніторингу сумнівних фінансових операцій. Цією системою охоплені банки України, через які проходять основні фінансові потоки. Проте акти законодавства

виявилися недосконалими, організаційна структура та її реалізація – неефективними.

Система недостатньо зорієнтована на запобігання злочинним спробам легалізувати доходи кримінального походження, не налагоджено потрібного зв'язку та взаємодії фінансово-кредитних установ з правоохоронними органами. Реальні результати її функціонування незначні. Вона не відіграє своєї ролі інформаційно-кримінологічного засобу виявлення злочинних форм легалізації кримінальних прибутків та злочинних угруповань, які використовують ці форми.

Так найважливіша частина ЗУ № 249-IV - це визначення критеріїв для фінансового моніторингу, які неодноразово піддавалися критиці з боку фахівців через нечіткість і неконкретність.

Ст. 1 Закону розмежовує поняття обов'язкового фінансового моніторингу (сукупність заходів спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу з аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства України) і внутрішнього фінансового моніторингу (діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу по виявленню, відповідно до цього Закону, фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів) [3].

В ст. 11 Закону визначено, що фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80000 гривень, а ст. 12 перелік фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу [3].

Слід зазначити, що в цих статтях наводиться досить формальний (незгрупований навіть за напрямками) перелік можливих видів операцій:

- стосовно обов'язкового фінансового моніторингу: переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон, відкриття рахунку з внесенням на нього коштів на користь третьої особи [3];
- стосовно внутрішньому фінансовому моніторингу — заплутаний або незвичний характер фінансової операції, яка не має очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети, невідповідність фінансової операції діяльності юридичної особи, що встановлена статутними документами [3].

Також в ст. 12 зазначено, що внутрішній фінансовий моніторинг може здійснюватися й щодо інших фінансових операцій (не враховуючи наданий перелік операцій), коли у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підстави вважати, що фінансова операція проводиться з метою легалізації (відмивання) доходів [3].

Таким чином, маємо поєднання об'єктивного і суб'єктивного підходів, через обов'язковість моніторингу всіх операцій, сума яких перевищує межу 80000 гривень та які відповідають визначеним видам операцій, і можливість його здійснення до всіх інших операцій, які є підозрілими.

Підставою проведення первинного фінансового моніторингу передбачений суб'єктивний висновок працівника банківської установи про сумнівність фінансової операції та з'ясування її причетності до злочинної діяльності без визначення, якими засобами, критеріями слід керуватись в даному випадку. Вважаємо, що правовий механізм цієї дії повинен бути визначений законами України.

З метою забезпечення реалізації норм ЗУ № 249-IV Правління НБУ затвердило Положення № 189, яким встановлено, що суб'єкти первинного фінансового моніторингу проводять його за правилами внутрішнього фінансового моніторингу та програмами здійснення [7].

У відповідності до рекомендацій міжнародної групи FATF та на виконання вимог Методичних рекомендацій № 164 [6] банки розроблюють та

впроваджують Правила внутрішнього фінансового моніторингу та Програми здійснення внутрішнього фінансового моніторингу, які є документами з обмеженим доступом, містять порядок обігу та забезпечення конфіденційності інформації щодо фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу.

Програми розробляються та реалізуються банком самостійно для забезпечення функціонування ефективної внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу, відповідно до особливостей його організації та основних напрямів його діяльності, клієнтської бази та ступеня наявних та можливих ризиків, і потребують постійного оновлення.

Програми здійснення фінансового моніторингу розробляються банком відповідно до окремих напрямів його діяльності з обслуговування клієнтів і потребують постійного оновлення.

Правила внутрішнього фінансового моніторингу банку мають також містити опис організаційної структури внутрішньобанківської системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; вимоги до кадрового забезпечення усіх суб'єктів цієї системи; основні засади діяльності відділу фінансового моніторингу; порядок прийняття рішення щодо надання інформації про фінансову операцію, яка підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу до уповноваженого органу; порядок зберігання інформації з питань фінансового моніторингу [6].

Досвід зарубіжних країн, міжнародних організацій щодо впровадження первинного фінансового контролю в систему протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, свідчить, що дієвими засобами фінансового моніторингу є: зупинення сумнівної на відмивання фінансової операції з ініціативи банківських установ; оперативна взаємодія суб'єктів первинного фінансового контролю з органами фінансової розвідки; спрощений порядок часткового розкриття банківської таємниці на вимогу правоохоронних органів в інтересах запобігання та протидії легалізації кримінальних доходів;

суб'єкти фінансового моніторингу мають право самостійно проводити контрольні-розвідувальні операції [2].

За офіційною звітною інформацією ДКФМУ, загальна кількість суб'єктів первинного фінансового моніторингу – банків та їх відокремлених підрозділів, внесених до реєстру СПФМ станом на 01.01.2010, складає 1288 установ [8].

Однією із головних характеристик ефективності заходів, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, є кількість та якість надісланих фінансових операцій у повідомленнях, що стали об'єктом фінансового моніторингу.

Найбільш активними в системі звітування, в розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу, є банківські установи, які надсилають основну частину повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Так, протягом 2008 р. від банківських установ було отримано 96,7% повідомлень. За результатами проведеного аналізу отриманих повідомлень підготовлено та направлено до правоохоронних органів 641 узагальнений матеріал. Вказані узагальнені матеріали були підготовлені на основі 228 577 повідомлень щодо фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу [4].

Слід також додати, незначний відсоток цих повідомлень стали підставою для порушення кримінальних справ та лише близько 2 % повідомлень використані у справах, що передані до суду.

Наведені вище висновки щодо недостатньої ефективності системи фінансового моніторингу у банках підтверджуються статистичними даними ДКФМУ.

На нашу думку, враховуючи викладене, необхідно: розширити підстави ідентифікації осіб – клієнтів банку; передбачити чіткий механізм з'ясування можливості віднесення банківської операції до моніторингової; передбачити дієві засоби перевірки сумнівних фінансових операцій; скоротити строки надання уповноваженому органу інформації про фінансову операцію, що

підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу; встановити право суб'єктів первинного фінансового моніторингу за власною ініціативою безпосередньо повідомляти правоохоронним органам про сумнівні і підозрілі фінансові операції клієнта банку, наявність даних щодо можливої їх причетності до відмивання коштів злочинного походження; передбачити механізм тимчасового (на час перевірки) призупинення банківської операції, встановити порядок перераховування до Державного бюджету України коштів операції у разі доведення причетності останньої до легалізації (відмивання) доходів.

Висновки. Вивчення проблеми формування ефективної банківської системи дозволили зробити висновки про необхідність системного підходу до побудови рівноважної стратегії щодо організації банківського нагляду та регулювання в Україні з урахуванням особливостей національної економіки. Вітчизняна модель фінансового моніторингу, маючи ряд визначених недоліків, потребує певних коригувань, спрямованих передусім на посилення взаємодії усіх її ланок в цілому, виходячи із можливості її застосування для мінімізації визначених ризиків діяльності банку.

Список використаних джерел

1. Д'яконова, І. І. Сутність та значення фінансового моніторингу в банках [Текст] / І. І. Д'яконова // Вісник Академії митної служби України. – 2008. – № 1 (37). – С. 7–14
2. Дмитров, О. Матеріали семінару для фахівців банківського нагляду Національного банку України [Текст] / О. Дмитров. – Львів, 2008.
3. Закон України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом від 28.11.02 р. № 249-IV [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=249-15>

4. Звіт Державного комітету фінансового моніторингу України за 2008р. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=88&art_id=1056&lang=uk
5. Концепція розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005-2010 роки [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=315-2005-%F0>
6. Постанова Правління Національного банку України Про схвалення Методичних рекомендацій з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом від 30.04.02 № 164. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0164500-02>
7. Постанова Правління НБУ від 14.05.03 №189 Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0381-03>
8. Офіційний сайт Державного комітету фінансового моніторингу України [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.sdfm.gov.ua/>
9. Спільна Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» від 28.08.01 № 1124. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1124-2001-%EF>

Кравченко Е.В. Финансовый мониторинг в банках: сущность, значение, регулирование

Рассмотрена система внутрибанковского финансового мониторинга и проанализирована нормативно правовая база, которая ее регулирует.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, банковская система, законодательная регулирование.

Kravchenko E.V. Financial monitoring in the banks: essence, value, adjusting

In this article is examined description of any system is displayed by a clear regulation of all its processes and adjusted cooperation of its elements.

Keywords: financial monitoring, banking system, legislative adjusting.

Кравченко Олена Володимирівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту ДВНЗ «УАБС НБУ», м. Суми.